

Evaluering af
uddannelsesprojekt
i Vejle Kommune
2003 - 2004

Børn på tværs af grænser

Om børn og unge med traumer
i forbindelse med krig & flugt

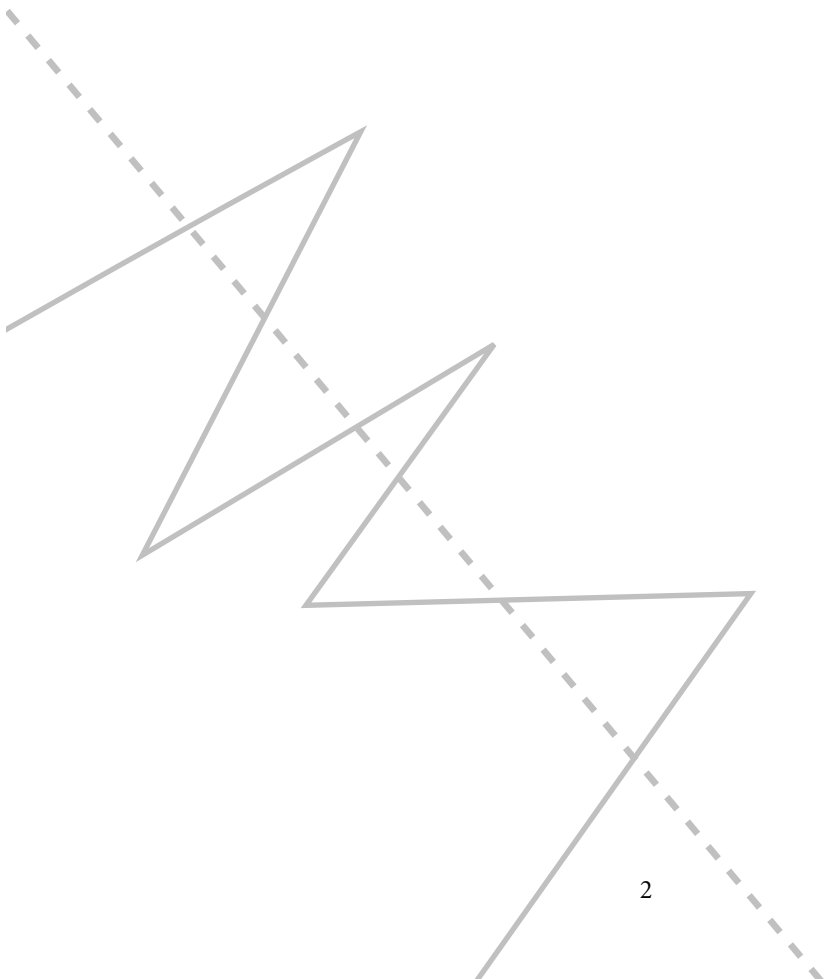
Forord

Denne evaluering handler om et uddannelsesprojekt i Vejle Kommune om børn og unge med traumer i forbindelse med krig og flugt. Uddannelsesprojektet har været afholdt i efteråret 2003 og foråret 2004 for 42 ansatte i Vejle Kommune, der alle på en eller anden måde beskæftiger sig med børn i deres respektive professioner.

Projektet har været planlagt og fulgt af en projektgruppe med repræsentanter for Vejle Kommune (Lisa Fischel, Jonna Wrigley, Steven Basnov, Kurt Rasmussen) og CETT (Marianne Lauritzen, Annemarie Gottlieb (indtil 1. oktober 2003), Michael Højer). Det er projektgruppen, der er ansvarlig for evalueringen. Centerchef Marianne Lauritzen, CETT, har været projektleder.

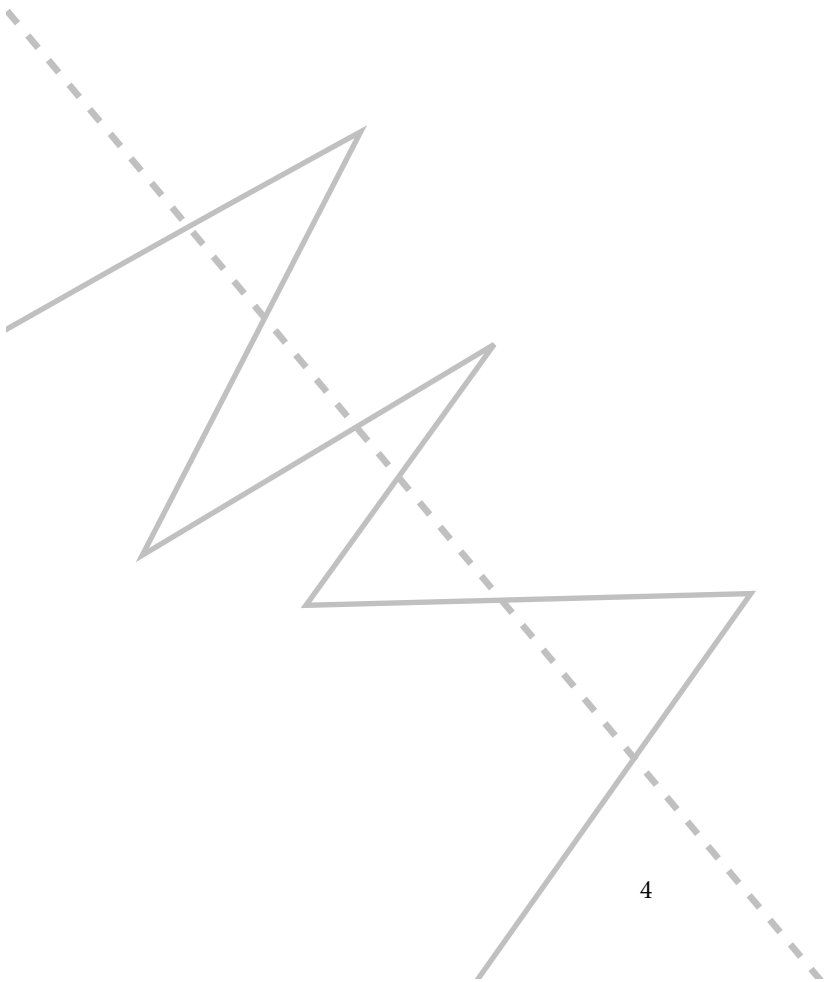
Udviklingskonsulent Michael Højer fra CETT har stået for den praktiske udformning af evalueringen.

Juni 2004

Indhold

1. Indledning	side 5
2. Om børn på tværs af grænser	side 6
3. Metode	side 9
4. Deltagere	side 10
5. Spørgeskemaundersøgelsen	side 12
6. Interviewundersøgelsen	side 19
7. Evalueringsseminar	side 24
8. Konklusion	side 33
Bilag 1 og 2	

1. INDLEDNING

Vejle Kommune har ønsket at styrke indsatsen i forhold til børn og unge i flygtningefamilier med mulige traumer. Som led i dette har kommunen og CETT i samarbejde etableret og afholdt et særligt tilrettelagt, tværfagligt uddannelsesforløb for udvalgte ansatte i kommunen i efteråret 2003 og foråret 2004. Formålet har været at styrke de ansattes opmærksomhed og kompetencer i forhold til børn og unge i flygtningefamilier med mulige traumer.

Læsevejledning

Som et væsentligt element har projektgruppen fra begyndelsen besluttet at følge »Børn på tværs af grænser« til dørs med en evaluering af uddannelsesforløbet. Det har vi gjort, dels for at dokumentere forløbet og dels for få en kvalificeret mulighed for at justere eventuelle senere uddannelsesforløb, så udbyttet bliver så stort som muligt.

I det følgende (2) beskriver vi indledningsvis hvilke formål, der er med forløbet, og hvordan man har identificeret de enkelte delmål for undervisningen, og på hvilken måde undervisningen er tilrettelagt.

Dernæst (3) redegør vi for, hvordan evalueringen er udført, og (4) hvem der har deltaget i uddannelsesforløbet opdelt blandt andet efter alder, køn og anciennitet. Under næste punkt (5) kortlægger vi via en spørgeskemaundersøgelse deltageres udbytte af undervisningen målt på en række forud definerede parametre.

For at perspektivere spørgeskemaundersøgelsen er denne suppleret med en interviewundersøgelse (6).

Det ovenfor beskrevne forløb ledte til, at projektgruppen ønskede flere svar på yderligere tre overordnede spørgsmål (7):

- faglig opmærksomhed på krigs- og torturtraumer
- kommunikation med traumatiserede voksne og børn
- forankringen (spredningen) af den viden og praksis deltagerne har tilegnet sig i uddannelsesforløbet.

Derfor besluttede projektgruppen at opkvalificere den gennemførte undersøgelse ved et afsluttende evalueringsseminar, hvor de oplistede temaer blev drøftet gruppevis.

Konklusionen (8) præsenterer vores samlede erfaringer på baggrund af det gennemførte uddannelsesforløb.

2. Om børn på tværs af grænser

Uddannelsesprojektets overordnede formål er at styrke faglige og personlige kompetencer hos fagpersoner, der arbejder med tosprogede børn og unge i Vejle Kommune – med særlig opmærksomhed på børn og unge, der kan bære på oplevelser relateret til krigs- og tortur-traumer.

Konkret har uddannelsesprojektet derfor haft til formål at:

- Udvikle kompetencer, samarbejdsformer og metoder i arbejdet med traumatiserede (tosprogede) børn og unge i Vejle Kommune
- Støtte fagpersoner i Vejle Kommune i at udvikle personlige og faglige kompetencer i arbejdet med traumatiserede (tosprogede) børn og unge
- Styrke disse fagpersoners mulighed for at udvikle eget arbejdsområde
- Støtte kompetenceudvikling på både kommunalt og lokalt niveau
- Være rettet mod forankring i daglig praksis
- Styrke tværfagligt og tværinstitutionelt samarbejde om traumatiserede

Gennem undervisning og supervision har deltagernes faglighed skulle styrkes i forhold til tosprogede børn og unge med mulige traumer. Uddannelsesforløbet har været planlagt og gennemført i følgende 5 faser:

1. fase Vurdering af behovet hos implicerede faggrupper
2. fase Udvikling og planlægning af uddannelsesforløb
3. fase Uddannelsesmoduler og træning
4. fase Opfølgning og supervision
5. fase Evaluering

I det nedenstående beskrives de enkelte faser kortfattet:

Ad 1. fase: Vurdering af behovet hos implicerede faggrupper

Der blev afholdt et indledende ideseminar med fagpersoner i Vejle Kommune beskæftiget med børn og unge med henblik på at identificere og vurdere behovet for undervisning og opfølgning.

Ad 2. fase: Udvikling og planlægning af uddannelsesforløb

I den 2. fase blev der identificeret 4 overordnede temaer, som forløbet blev planlagt med baggrund i:

1. Børn og unge

Ofte er der særlige problemer med børn og unge fra flygtningefamilier, og ofte er det svært for fagpersonerne i Vejle Kommune at forstå problemerne og de unges handlinger og reaktioner.

2. Forældre

Det blev meget klart på idéseminaret, at uddannelsesforløbet i så høj grad som muligt skulle medtænke børnenes forældre – både som interessenter, som samarbejdspartnere og som målgruppe. Det er vanskeligt for den professionelle fagperson at føle sig sikker i kontakten til barnets forældre, også selvom man har en tydelig fornemmelse af, at man burde tage et initiativ i forhold til vanlig faglig standard.

3. Faglighed

At kommunikere og have kontakt med personer og familier med en »anderledes« kulturel baggrund er en gråzone for de fleste professionelle, hvilket blev understreget på idéseminaret. Generelt føler fagpersoner sig ikke godt nok klædt på (sikre nok) i kontakten med brugergrupper med anden kulturel baggrund, hvorfor elementer som kultur, kontakt og kommunikation skulle være en del af forløbet.

4. Samarbejde

Det blev undervejs i forberedelsesfasen tydeligt, at det ikke alene er viden, men også samarbejde, der er behov for. »Det er et strukturelt problem. Vi har brug for tid og fora til at samarbejde«, som én af deltagerne udtrykte det. Under alle omstændigheder er det i hverdagens opgaveløsning og den daglige praksis, det største udviklingspotentiale ligger.

Ad 3. Fase: Uddannelsesmoduler og træning

Uddannelsesforløb og opfølgning gennemførtes henholdsvis i efterårssemesteret 2003 og forårssemesteret 2004. Uddannelsesforløbet gennemførtes for 42 personer, der hver blev tilbudt 6 undervisningsdage.

De 6 undervisningsdage var fordelt over 3 x 2 dage i efteråret 2003:

Første del: Traume psykologi og interkulturel kommunikation mv. v. Berit Rostbøll, cand. psych., privatpraktiserende og Annemarie Gottlieb, cand. psych., privatpraktiserende, i alt 2 dage

Anden del: Traumer og traumers årsager og følgevirkninger hos børn og unge v. Else Ryding, specialist i børne psykologi, OASIS og Lea Bentsen, afspændingspædagog, i alt 2 dage

Tredje del: Belastninger og gevinster i arbejdet med mennesker med ekstreme oplevelser v. Lars Koberg, cand. psych, privatpraktiserende. Planlægning, samarbejde og roller v. Marianne Lauritzen, CETT, i alt 2 dage

Endvidere blev der cirka midtvejs i undervisningsforløbet afholdt et seminar for kursister-nes respektive chefer, hvor formålet og indholdet i kursusforløbet blev drøftet med henblik på at implementere og forankre den »nye« viden i de respektive organisationer.

Ad 4. fase: Opfølgning og supervision

Opfølgning gennemførtes som konsultation, vejledning og supervision i 4 mindre grupper. Grupperne blev i foråret 2004 tilbudt supervision/konsultation 6 gange á 3 timers varighed ved autoriseret, specialiseret psykolog, henholdsvis Berit Rostbøll, cand.psyk. og Lars Kohberg, cand.psyk. Supervisionen har i en tværfaglig sammenhæng haft fokus på deltager-nes egne, konkrete erfaringer og praksisser.

Ad 5. fase: Evaluering

Uddannelsesprojektet evalueres internt (dvs. af CETT) og præsenteres i en evalueringsrapport med overvejelser over effekt og udviklingsområder. Evalueringsrapporten (nær-rørende rapport) udarbejdes, så den samtidigt kan være dokumentation af forløbet.

CETT og Vejle Kommune har defineret de kriterier og standarder, som projektet skal vur-deres i forhold til. Det fremgår af projektbeskrivelsen, at en vurdering af projektets effekt, forstået som kursisternes udbytte i forhold til formålet, skal omfatte følgende temaer:

- **Traumatologi:** Projektet skal præsentere deltagerne for grundlæggende viden om traumer og traumas følgevirkninger. Projektet skal også præsentere deltagerne for væsentlige psykologiske mekanismer i den professionelle relation til traumatiserede familier
- **Opmærksomhed:** Projektet skal styrke deltagernes forudsætninger for og evner til at udvise kvalificeret opmærksomhed i.f.t. problemer, der vedrører krigs- og torturtraumer hos børn, familier og klienter
- **Faglighed:** Projektet skal styrke deltagernes faglige fodfæste i forhold til traumatiserede (tosprogede) familier, så deltagerne føler sig bedre rustet fagligt og personligt
- **Kommunikation:** Projektet skal styrke deltagernes forudsætninger for og evner til at kommunikere med traumatiserede (tosprogede) børn/familier
- **Metode:** Projektet skal styrke og udvikle den enkelte deltagers egne faglige og personlige redskaber i forhold til traumatiserede (tosprogede) børn og unge
- **Forankring:** Projektet skal styrke og udvikle den enkelte deltagers evne til at fungere som konsulent mhp hjemmeorganisation m.fl.
- **Samarbejde:** Projektet skal styrke deltagernes kendskab til og muligheder for tværfagligt samarbejde

3. Metode

Overordnet ønsker Vejle Kommune at styrke indsatsen overfor børn og unge fra familier med mulige traumer. Et af midlerne i denne indsats er uddannelsesprojektet »Børn på tværs af grænser«.

Denne evaluering beskæftiger sig ikke med, om indsatsen rent faktisk er styrket over for børn og unge fra familier med mulige traumer. Evalueringen forholder sig alene til, om deltagerne oplever, at de i »Børn på tværs af grænser« har opnået det formulerede og ønskede udbytte. Der er dog naturligvis en implicit forventning (hypotese) om, at skulle udbyttet leve op til forventningerne for deltagerne vil det også betyde en styrkelse af Vejle Kommunes indsats overfor børn og unge fra familier med mulige traumer.

Rent metodisk er evalueringen gennemført som en spørgeskemaundersøgelse suppleret med interviews af udvalgte deltagere i uddannelsesprojektet. Der er udsendt et spørgeskema i starten af projektføreløbet og samme spørgeskema er udsendt igen i slutningen af forløbet. Interviewpersonerne er udvalgt på baggrund af deres uddannelsesmæssige baggrund og til dels deres arbejdsmæssige funktion.

Endvidere er der afholdt et evalueringsseminar den 28. maj 2004 med alle deltagere, hvor forløbet blev evalueret.

4. Deltagere

De 42 deltagere i uddannelsesforløbet »Børn på tværs af grænser« er udvalgt blandt personale i Vejle Kommune, der direkte er beskæftiget med børn og unge. Kriterierne for udvælgelse til kurset har været:

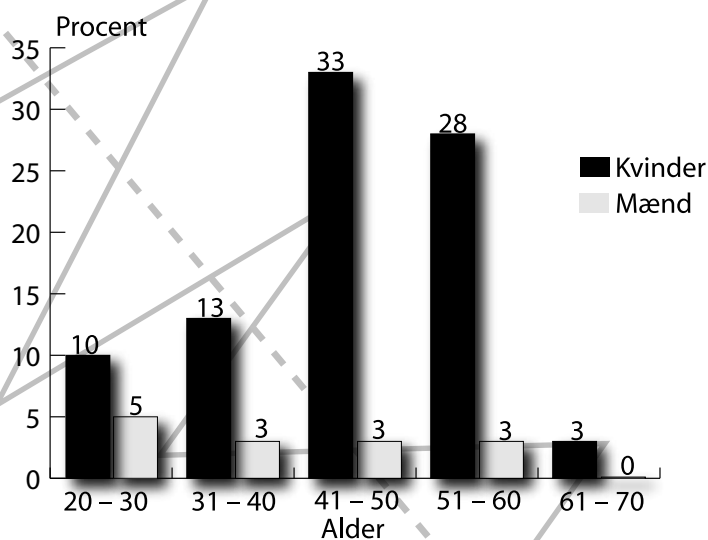
- Fordelingen mellem faggrupperne på kurset skulle i antal afspejle fordelingen af faggrupper i Vejle Kommune
- Deltagerne skulle være ressourcepersoner med stor faglig og personlig ballast
- Deltagerne skulle have lyst og evne til at indgå i længerevarende udviklingsforløb
- Deltagerne skulle have formidlingsevner i forhold til såvel kolleger som samarbejdspartnere, herunder tosprogede familier

Vejle Kommune har stået for udvælgelsen af deltagerne.

Der har været deltagelse af pædagoger, lærere, sundhedsplejersker, SSP-medarbejdere, kommunallæger, socialrådgivere, fysioterapeuter og psykologer.

Deltagerne er blevet opdelt i 2 hold á 21 deltagere, hvor sammensætningen er foretaget under hensyn til fremtidigt samarbejde, således at fagpersoner, der arbejder i samme byområde i vid udstrækning har været sat sammen.

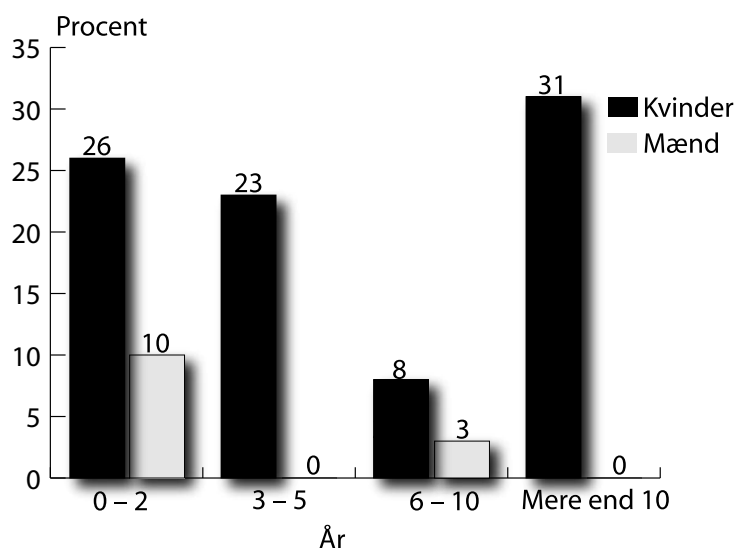
Køn og alder

Som det fremgår af ovenstående diagram er over halvdelen af deltagerne kvinder mellem 40 - 60 år.

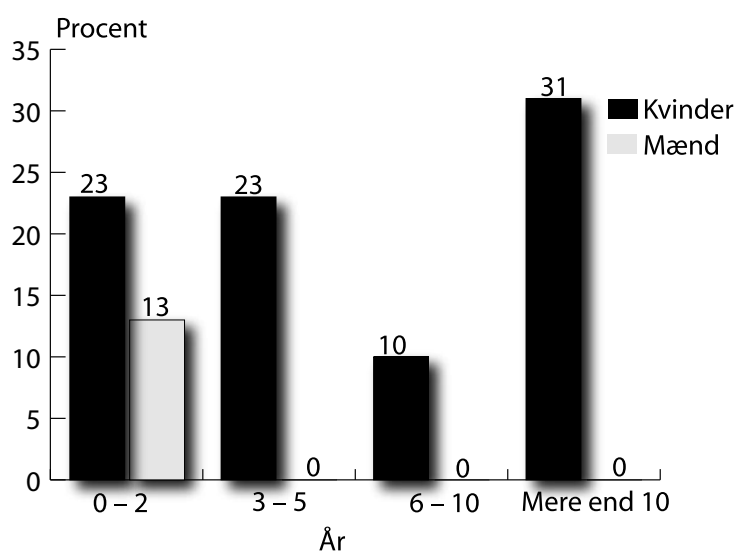
Knap halvdelen af deltagerne har været ansat på deres nuværende arbejdsplads i højst 5 år.
Knap en tredjedel har været ansat på den samme arbejdsplads i mere end 10 år.

Antal år på nuværende arbejdsplads

Det samme billede gentager sig i forhold til funktionen deltagerne har varetaget på deres arbejdsplads.

Antal år på nuværende stilling/funktion

Det formodes, at deltagernes profil nogenlunde afspejler det generelle billede af medarbejdersammensætningen på det kommunale børneområde.

5. Spørgeskemaundersøgelse

Som nævnt i kapitel 2 er der i projektbeskrivelsen opstillet en række temaer, som en vurdering af projektets effekt skal omfatte, nemlig de følgende:

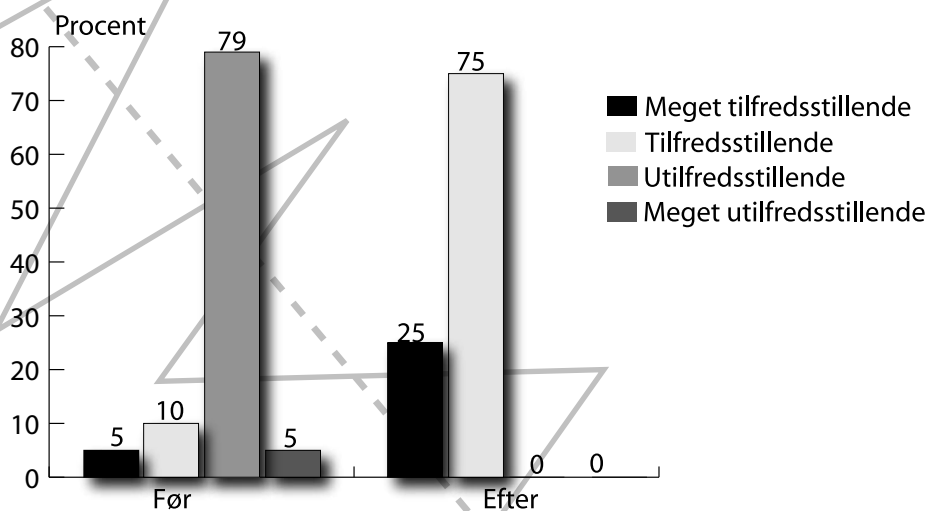
- Traumatologi
- Opmærksomhed
- Faglighed
- Kommunikation
- Metode
- Forankring
- Samarbejde

Spørgeskemaet (bilag 1) er udfærdiget således, at det tager udgangspunkt i disse temaer i en ganske simpel og kortfattet facon. Spørgeskemaerne er udsendt umiddelbart inden kursens begyndelse (primo september 03) og igen cirka 1 måned før alle vejlednings/supervisionsgrupper er endeligt afsluttede (medio april 04). Svarprocenterne har været henholdsvis 93 % (september) og 87 % (april). Samtlige besvarelser har været gyldige.

I det følgende præsenteres resultaterne af spørgeskemaundersøgelsen struktureret i forhold til de ovennævnte temaer. Resultaterne er relativiseret, det vil sige omregnet til procent og afrundet. På grund af afrundingen er resultatet af de enkelte procenter lagt sammen ikke nødvendigvis præcis 100 %. De absolutte tal kan ses i bilag 2.

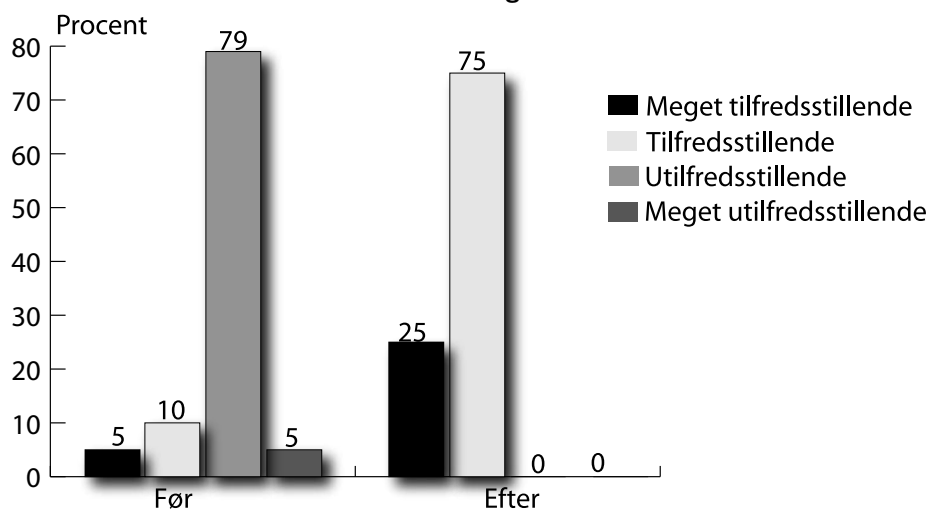
Traumatologi

Hvordan vurderer du din viden om krigs- og torturtraumer?

Som det fremgår af ovenstående diagram var 15 % af kursusedtagerne tilfredse eller meget tilfredse med deres viden om krigs- og torturtraumer før forløbets start, mens 100 % er tilfredse eller meget tilfredse med deres viden efter forløbets afslutning.

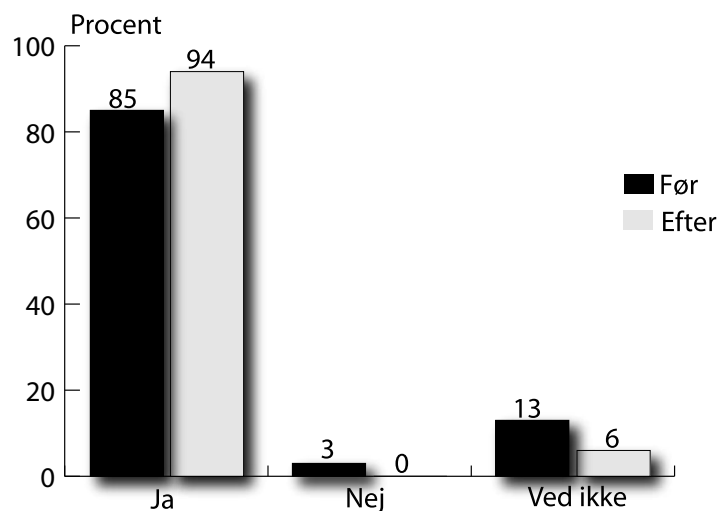
Hvordan vurderer du din viden om psykologiske processer i relation til traumatiserede børn og familier?

Det samme billede gentager sig i forhold til kursisternes tilfredshed med deres viden om psykologiske processer i relation til traumatiserede børn og familier. 13 % var tilfredse eller meget tilfredse før forløbets start, mens det tilsvarende tal efter forløbet er 97 %.

Opmærksomhed

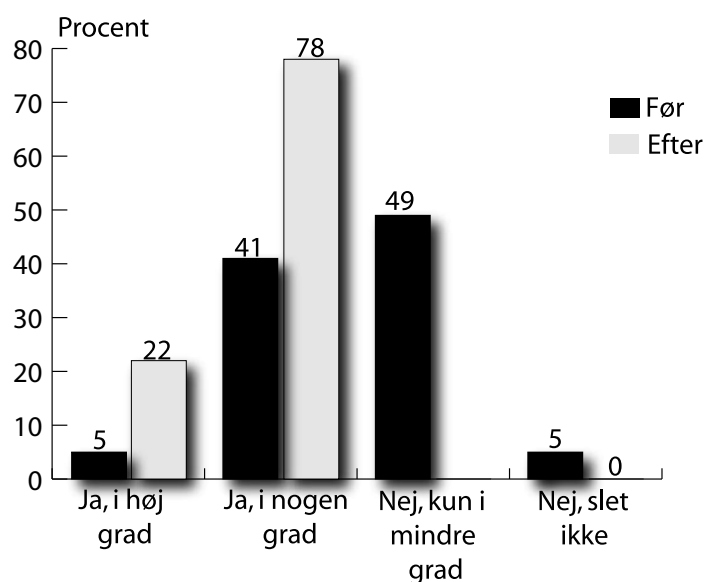
Har du i dit arbejde mødt børn fra traumatiserede familier?

Der er ingen nævneværdige afvigelser på spørgsmålet, om man i sit arbejde har mødt børn fra traumatiserede familier i forhold til, om man spørges før eller efter forløbet.

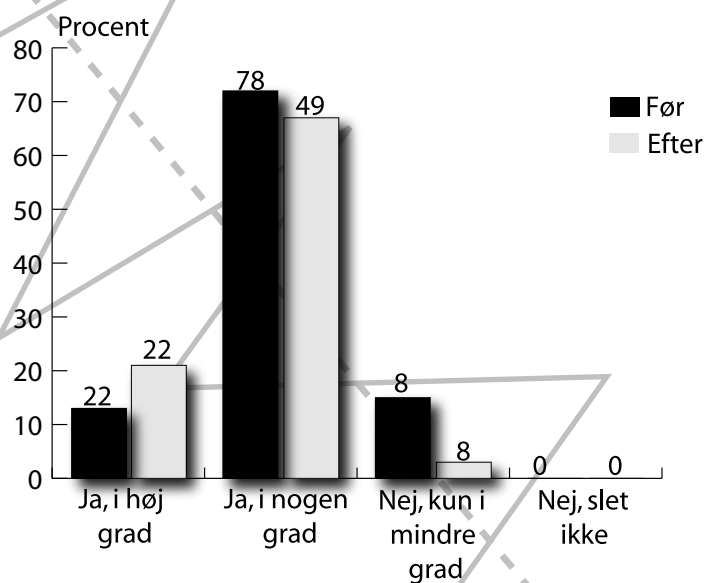
Faglighed

Føler du, at du har tilstrækkelige faglige forudsætninger til at arbejde med børn fra traumatiserede familier?

46 % mente før forløbets start, at de i nogen eller høj grad har tilstrækkelige faglige forudsætninger til at arbejde med børn fra traumatiserede familier. Efter forløbets afslutning mener 100 % af kursisterne, at deres faglige forudsætninger i nogen eller høj grad er tilstrækkelige til dette arbejde.

Føler du, at du har tilstrækkelige personlige forudsætninger til at arbejde med børn fra traumatiserede familier?

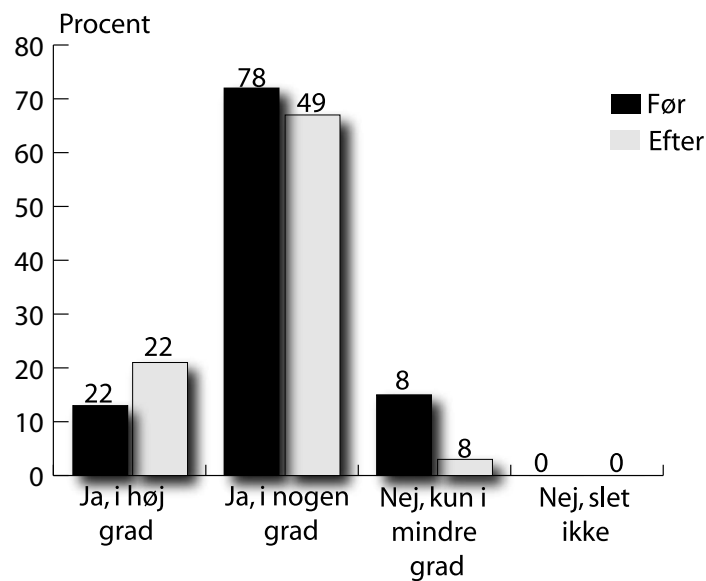

97 % mente før forløbets start, at de i nogen eller høj grad har tilstrækkelige personlige forudsætninger til at arbejde med børn fra traumatiserede familier. Efter forløbets afslutning er det nu 85 %, der mener, at de i nogen eller høj grad er i besiddelse af tilstrækkelige personlige forudsætninger.

De resterende spørgsmål er alene besvaret af de, der har svaret bekræftende på, at de i deres arbejde har mødt børn fra traumatiserede familier. Før forløbets start var det 85 % og efter forløbets afslutning er det 94 % af besvarelserne. Deltagerne er blevet bedt om at angive hvor rigtigt de forskellige udsagn er i forhold til deres oplevelser med børn fra traumatiserede familier.

Kommunikation

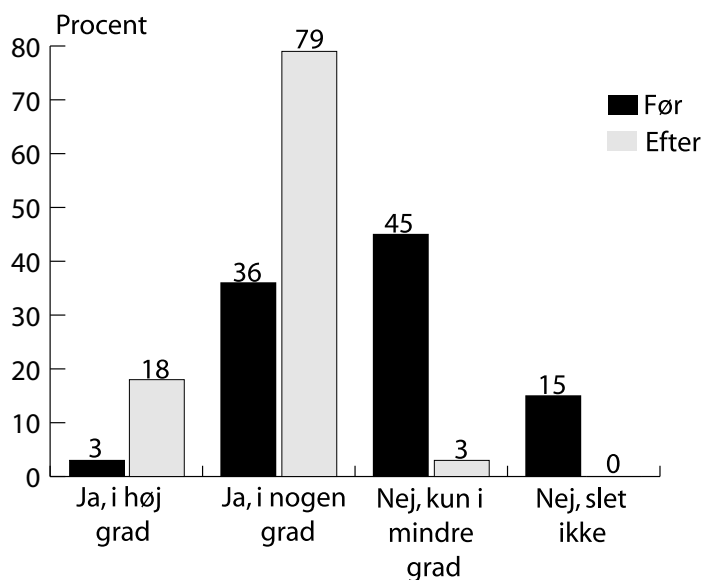
Jeg har ikke svært ved at kommunikere med barnet og dets familie

42 % vurderede før forløbets begyndelse, at de i mindre grad eller slet ikke havde svært ved at kommunikere med barnet og dets familie. Efter forløbets afslutning er det tilsvarende tal 55 %.

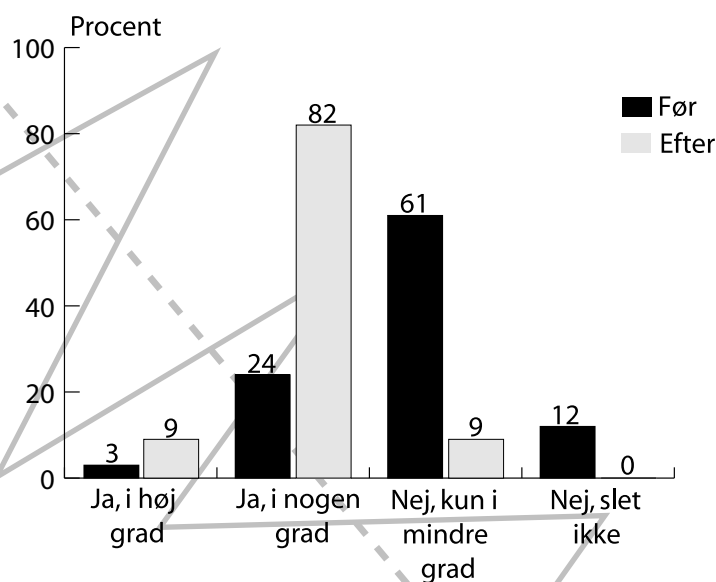
Metode

Mine faglige basisredskaber er tilstrækkelige

Før forløbets start angiver 39 %, at deres faglige basisredskaber er tilstrækkelige i nogen eller høj grad. Efter forløbets afslutning er det 97 %, der vurderer at deres faglige basisredskaber er tilstrækkelige i nogen eller høj grad.

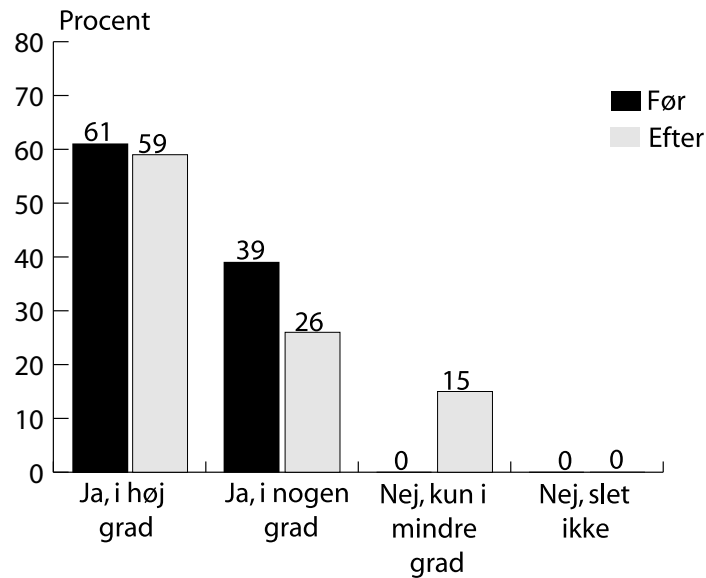
Mine konkrete basisredskaber er tilstrækkelige

Hvad angår konkrete faglige redskaber er billedet det samme. Før forløbets start vurderer 27 %, at deres konkrete faglige redskaber er tilstrækkelige i høj eller nogen grad. Efter forløbet er det nu 91 %, der mener at deres konkrete faglige redskaber i nogen eller høj grad er tilstrækkelige.

Forankring

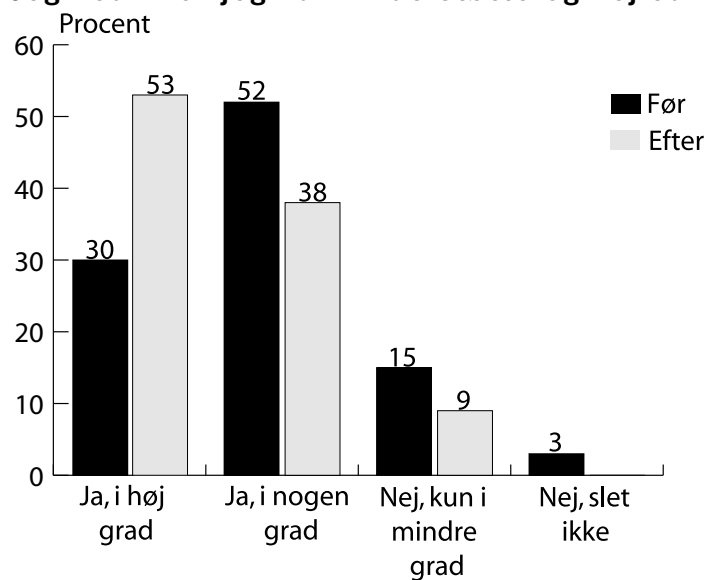
Jeg kan tale med mine kollegaer om mine oplevelser

Alle kan tale om deres oplevelser med deres kolleger i nogen eller høj grad før forløbets begyndelse. Efter forløbet er det tilsvarende tal 85 %.

Samarbejde

Jeg ved hvor jeg kan finde støtte og vejledning

Forløbet har ikke i nævneværdig grad ændret ved, at de fleste i nogen eller høj grad ved hvor de kan finde støtte og vejledning.

Generelle udsagn

I spørgeskemaet opfordres deltagerne til at afgive uddybende bemærkninger eller kommentarer. Mange har fulgt opfordringen. I det nedenstående er hovedpointerne resumeret henholdsvis før forløbets start og efter forløbets afslutning.

Før

- Kommunikation med familien er svært
- Brug for mere viden om traumer og symptomer (forstår ikke irrationelle reaktioner)
- Brug for mere samarbejde og vidensdeling mellem kommunale instanser i konkrete sager
- Efterlysning af konkrete faglige redskaber
- Kommunikation med barnet er svært (hvor meget kan man spørge?)

Efter

- God ide og god effekt af seminaret for lederne
- Opfølgningen og vejlednings/supervisionsgrupperne får stor ros og der gives udtryk for, at det giver redskaber ved faglige udfordringer
- Den tværfaglige tilgang giver nye perspektiver
- Nogle udtrykker tilfredshed med repetition af kendt stof
- Kommunikation med familien er svært (af mange grunde)

6. Interviewundersøgelsen

Som en uddybning af spørgeskemaundersøgelsen er foretaget en interviewundersøgelse. 7 deltagere blev spurgt, om de ville medvirke i undersøgelsen ved at lade sig interviewe. De 7 blev udvalgt på baggrund af forskellighedskriterier i deres uddannelsesmæssige baggrund og til dels deres nuværende jobfunktion. De 7 deltagere er henholdsvis psykolog, sundhedsplejerske, dagplejepædagog, lærer, læge, socialrådgiver og SSP-medarbejder. De 6 første blev interviewet som led i denne evaluering.

Interviewene har haft karakter af at være såkaldt semi-strukturerede, hvilket betyder, at dagsordenen er bundet til temaer i stedet for på forhånd fastlagte og standardiserede spørgsmål. Temaerne har været:

- fagligt udbytte af forløbet
- ændringer i praksis
- samarbejdsrelationer
- tværfaglighed
- tilrettelæggelse og gennemførelse af forløbet

Desuden er alle interviewede gentagne gange, både overordnet og specifikt og på forskellig vis konkret blevet adspurgt, om de oplevede mangler, havde kritikpunkter eller forslag til forbedringer m.v.

Hvert enkelt interview har haft en varighed på mellem 30 og 60 minutter. Interviewene er ikke optaget på bånd, men gengivet her i resumeret form via skriftligt referat. Interviewene er gengivet, således at der først er nogle refleksioner omkring det overordnede udbytte og dernæst en mere konkret vurdering af forløbets planlægning og afvikling.

Psykologen

Få års erfaring med at arbejde med børn.

Overordnet udbytte

- Det har sat mange refleksioner i gang. Konkret mere bevidst om sekundær traumatisering
- Bange for tidligere at spørge ind til potentielle problemer. Ikke så udtalt længere.
- Anderledes opmærksomhed og approach, som blandt andet betyder, at jeg i forhold til samarbejdspartnere kan henlede opmærksomheden på traumer
- Tværfagligheden er god. Bevidst om andre aktørers udgangspunkt i relation til det

enkelte barn. Dejligt at vide, at samarbejdspartnere, der har deltaget i forløbet har samme viden som mig

- Lederdagen har haft en god indflydelse på lederne, på trods af det kun var en eftermiddag
- Jeg har fået et ubetinget godt udbytte af forløbet

Vurdering af forløbet

- God hierarkisk struktur på forløbet – godt med cases
- Generelt højt fagligt niveau
- Lars Kohberg er en superdygtig underviser/supervisor og en levende fortæller
- Supervisionen er god, til tider lidt langstrakt, men jeg ser gerne, at den fortsætter (adspurgt)
- 2. del af undervisningsmodulet var lidt kedeligt, men godt og fagligt. Ikke så meget energi, dog blev jeg helt grebet af afspændingspædagogens undervisning i det sympatiske og parasympatiske system

Sundhedsplejersken

Mange års erfaring i at arbejde med børn, også børn af flygtninge. Har tidligere deltaget i kurser om traumer og børn.

Overordnet udbytte

- Overordnet har det mere bestyrket mig i en generel tilgang end givet mig nye redskaber
- Godt at fokusere på overinvolvering. Vi kan give redskaber til at leve et liv på trods (med traumet), men det er som oftest en kronisk problemstilling. Desuden er rammerne (økonomiske, politiske mv.) begrænsede
- Væsentligt at denne viden deles i kommunen, er en generel opkvalificering
- Jeg føler mig styrket i samtalen med familien og tør spørge ind til traumet, når symptomer viser sig
- Nyt billede af andre afdelinger i kommunen, som danner grundlag for en bedre forståelse af hinandens arbejdsfelt og udgangspunkt, der i sidste instans giver et bedre samarbejde

Vurdering af forløbet

- Den tværfaglige sammensætning fungerede rigtig godt. Konkurrenceelementet nedtones
- Supervisionen/vejledningsgruppen var i den sammenhæng rigtig god. Berit er en virkelig god supervisor, nærmest en gave. Vil gerne have vejlednings/supervisionsgrupperne til at fortsætte, så det hele ikke dør ud
- Lars Kohberg og Berit Rostbølls tilgang var rigtig god. Godt materiale udleveret.
- 2. del af undervisningsmodulet var lidt tørt. Der manglede noget nonverbal kommunikation, men fagligt meget relevant og vedkommende

Dagplejepædagogen

Mange års erfaring med arbejdet med børn.

Overordnet udbytte

- Forløbet har givet mig ny overordnet viden
- Flyttet min forståelse af andre kulturer voldsomt
- Bedre i stand til at 'håndtere' etniske familier. Supervisionen er i den forbindelse rigtig god og det ville være godt om den kunne fortsætte
- Min nye viden kan også i høj grad anvendes i mit arbejde med børn i sorg og krise, som ikke er traumerelateret

Vurdering af forløbet

- Forløbet har givet mig gode oplevelser med konkrete familier, særligt på grund af supervisionen
- Lars Kohberg er en god supervisor
- I 1. del af undervisningsmodulet kunne delen om psykiatrien have været bedre (og kortere) beskrevet, men var trods det rigtig godt

Læreren

Mange års erfaring med undervisning af børn.

Overordnet udbytte

- Jeg har fået større baggrundsviden og indsigt i traumatiserede børns forhold
- Indsigten i traumesymptomer mv. kombineret med sociale og kulturelle forklaringsmodeller giver mig et godt forståelsesmæssigt udgangspunkt i mit arbejde
- Jeg synes jeg har fået nogle konkrete redskaber til anvendelse ved samtalen både med barnet og familien

Vurdering af forløbet

- Jeg synes supervisionsdelen er for langtrukket. Jeg taler i forvejen med mine kolleger, men undervisningen kan ikke stå alene. Måske mindre supervision/vejledningsgrupper
- Lars er en god supervisor
- Efter min smag var der i øjeblikke lidt for meget rundkreds og følen efter, lidt for personligt
- Fagligt kompetente undervisere. Særligt er Else Ryding meget dygtig.
- Der var en interessant og god stemning i forløbet
- Der mangler efternavne i programmet, hvilket jeg synes er en mangel
- Det kunne måske være godt at bytte om på del 1 og 2 i undervisningsmodulet, således at man starter med generel udviklingspsykologi

Lægen

Mange års erfaring med at arbejde med børn.

Overordnet udbytte

- Jeg har fået sat ord på de forhold, jeg kan iagttage
- Forløbet har givet mig lyst til at opsøge mere viden
- Jeg er ikke længere nervøs i samme grad ved at spørge ind til følelser, der kommer til udtryk. Vejledningsgruppen fungerer godt på den led.

- Det er god ide med mange faggrupper samlet idet, det skaber en fælles referenceramme for fremtidigt samarbejde

Vurdering af forløbet

- I vejledningsgruppen føler jeg mig lidt udenfor, fordi jeg i min funktion alene ser børnene 1 gang i kort tid, men det er udbytterigt at høre på andres erfaringer
- Berit Rostbøll er en god supervisor
- Særligt den psykologfaglige gennemgang i 2. del af undervisningsmodulet forekom en anelse uengageret
- 3. del i undervisningsmodulet var rigtig godt

Socialrådgiveren

Ikke megen arbejdsmæssig erfaring med børn

Overordnet udbytte

- Forløbet har generelt været godt – fagligt og personligt har jeg fået et stort udbytte
- Jeg har fået en god forståelse af traumer, teoretisk og gennem cases
- Forløbets undervisningsdel er tilstrækkelig undervisning for mig

Vurdering af forløbet

- Jeg har fået meget ud af supervisionsgruppen. Lars Kohberg er lyttende og har ikke færdige løsninger. Jeg kunne godt tænke mig at supervisionsgrupperne fortsætter 2 timer 1 gang månedligt.
- Generelt har jeg oplevet den pædagogiske og faglige kvalitet som høj
- Modul 1 fungerede godt – de to psykologer (Berit Rostbøll og Annemarie Gottlieb) er et godt team
- Del 2 af undervisningsmodulet forekom ikke helt så struktureret og undervisningen monoton, og så ligger området nok også i periferien af mit interessefelt. Det var godt med de kropslige øvelser
- Modul 3 var rigtig godt

7. Evalueringsseminar

Som allerede nævnt flere steder i denne evaluering skal en vurdering af projektets effekt, forstået som kursisternes udbytte i forhold til formålet, omfatte følgende temaer:

- Traumatologi
- Opmærksomhed
- Faglighed
- Kommunikation
- Metode
- Forankring
- Samarbejde

Evalueringsseminaret den 28. maj 2004 tog sit udgangspunkt i 3 afgrænsede faglige temaer. Næmlig opmærksomhed, kommunikation og forankring. Disse faglige temaer er udvalgt, fordi disse temaer ikke er helt så afklarede i spørgeskema- og interviewundersøgelsen, som traumatologi, faglighed, metode og samarbejde.

Seminaret blev struktureret, således at deltagerne blev inddelt i tre grupper. Hvert tema blev herefter udlagt til 10 minutters drøftelse i de tre grupper på skift. Således forstået, at en gruppe drøftede temaet i 10 minutter, mens de to øvrige grupper lyttede. Efter 10 minutter gik ordet videre til den næste gruppe, som fortsatte drøftelsen, hvor den sidste gruppe slap.

Opmærksomhed

Det fremgår af projektbeskrivelsen, at: »Projektet skal styrke deltageres forudsætninger for og evner til at udvise kvalificeret opmærksomhed i.f.t. problemer, der vedrører krigs- og torturtraumer hos børn, familier og klienter.«

Grupperne blev således bedt om at vurdere sig selv i dette lys. Drøftelsen om opmærksomhed udkrystalliserede tre overordnede temaer. Den faglige opmærksomhed, opmærksomhed i forhold til traumatiserede forældre og opmærksomhed i forhold til primært eller sekundært traumatiserede børn.

Faglig opmærksomhed

I den del af drøftelsen, der omhandlede den faglige opmærksomhed i forhold til traume-problematikker, gav mange udtryk for, at deres faglige opmærksomhed havde flyttet sig. Mange udtrykte glæde ved, at deres opmærksomhed havde flyttet sig. En deltager i evalueringseminaret udtrykte det på denne måde:

»Harve jeg bare haft den viden jeg har i dag for 10 år siden. I dag er jeg meget opmærksom på traumer.« (pædagog).

For nogle er den faglige opmærksomhed af mere overordnet og generel karakter.

»Min opmærksomhed er mere overordnet og handler om at tage generelle hensyn, fordi jeg på baggrund af mit job kun har begrænset kontakt med de traumatiserede og derfor ikke kender til deres personlige problemer.« (læge).

Det konkrete udtryk af den øgede faglige opmærksomhed i.f.t. traumer er forskelligt. Måske mest af alt bestemt af sammenhængen mellem deltagernes jobfunktion, faglige ballast og personlighed. I det følgende gengives nogle udsagn som eksempler på dette.

»Der kan også være tale om små opmærksomheder, som hvor i rummet jeg placerer en klient, jeg har til samtale. Jeg sørger for, at de ikke sidder klemt for meget inde bag møbler eller i et hjørne. Jeg melder ud over for børnene, at jeg godt ved, de har det svært.« (psykolog).

»Generelt snakker vi mere om traumer på vores arbejdsplads og er med til at skabe en nuancering. Er det eksempelvis bare nogle møgunger, eller har de andre problemer, vi ikke umiddelbart kender til?« (lærer).

»Jeg er blevet bedre til at skelne. Hvornår er de nogle møgunger, og hvornår har det med traumer at gøre.« (lærer ungdomsskole).

»Jeg er blevet mere opmærksom på at bruge den viden i min rådgivning. Sådan noget som at tænke i andre baner end eksempelvis organiske skader – det gør jeg noget mere.« (psykolog).

»Jeg er meget mere opmærksom på den manglende tillid. Det tager lang tid at opbygge. Det giver mig mere tålmodighed og får mig til at slappe mere af.« (sundhedsplejerske).

»Jeg er blevet opmærksom på, at man er en myndighed, og at det måske kan give nogle dårlige erindringer.« (socialrådgiver).

En række deltagere gav også udtryk for, at man skal være opmærksom på ikke at se traumer alle vegne eller reducere mennesker til deres traumer. Som det blandt andet blev udtrykt:

»(...) men man skal heller ikke gå i den modsatte grøft og sige til dem - åh hvor er det synd for dig. Vi må skabe struktur, faste rammer og vise hensyn på andre måder.« (lærer).

»Vi kan nå langt ved at skabe struktur, og vi kan også bedre navigere i konfliktfyldte situationer, fordi vi ved hvad der kan udløse konflikterne.« (pædagog).

Eller som en anden deltager udtrykte sig:

»Jeg synes stadigvæk, det er svært, men det er svært på en bedre måde.« (deltager).

Opmærksomhed i forhold til forældre

Opmærksomheden om traumeproblematikker rettet særligt mod forældrene optog en stor del drøftelsen om opmærksomhed. Mange var blevet betydeligt mere opmærksomme - sammenlignet med før uddannelsesforløbet – i forhold til at kæde tilsyneladende irrationelle og uforståelige handlinger eller mangel på handlinger og engagement sammen med traumer.

Generelt var mange blevet opmærksomme på, at de måske nogle gange har fejltolket signaler og udtryk fra traumatiserede forældre. Som en deltager udtrykte det:

»Min opmærksomhed på, hvordan forældrene kommer ind af døren, er steget betydeligt. Jeg tænker meget mere på kropssprog – hvad kan man se på dem. Jeg er meget mere opmærksom på det, de ikke siger.« (pædagog).

Hvorledes den øgede opmærksomhed udmønter sig over for forældrene var ikke entydigt på evalueringsdagen. Igen antages det, at dette mest af alt er bestemt af sammenhængen mellem deltagerens jobfunktion, faglige ballast og personlighed. Dette gives der nogle eksempler på i det nedenstående.

»Jeg ser deres kropssprog og forstår deres holdning(er). Jeg kræver ikke så meget af dem længere. Jeg har fået en større forståelse.« (pædagog).

»Jeg forlanger ligeså meget af forældrene, som jeg altid har gjort, bare på en anden måde. Men de har selvfølgelig lov til at have en dårlig dag, ligesom alle andre.« (pædagog).

»Jeg tænker meget på, hvordan jeg møder dem og ser dem. Jeg er opmærksom på deres kropsholdning. Hvis de ikke ønsker at snakke en dag, så lader jeg dem være.« (sundhedsplejerske).

»Jeg prøver at være opmærksom på at give dem en god behandling. Jeg ved, hvordan det påvirker børnene, hvordan far og mor har det.« (socialrådgiver).

»Jeg er blevet bedre til at spørge forældrene, om de får den hjælp de har brug for. Jeg oplever, at arbejdet er blevet sværere med den viden, vi har. For den viden forpligter. Jeg mener, at det er en vigtig forudsætning for børns indlæring, at traumeproblemer bliver lettet for familierne.« (lærer).

»Jeg ved hvad, der er på spil. Nogle gang må jeg gå meget direkte til værks. 80 procent af børnene ved ikke, hvorfor og hvad der sker med deres forældre.« (lærer).

Opmærksomhed i forhold til børn

Opmærksomheden i forhold til børnene og traumer er øget betragteligt. Et hyppigt forekommende »problem« er, at børnene sjældent selv kender til familiens traumer. Mange oplever, at forældrene i et forsøg på at skåne børnene ikke direkte inddrager dem i familiens historie.

»I forhold til at spørge ind til de problemer, der er i familien, kan der være nogle problemer. Børnene kender mange gange ikke til det, deres forældre har været udsat for eller familiens historie i det hele taget. Jeg synes, det er svært at tage hul på noget sammen med barnet, som ikke er åbent i familien.« (lærer).

»(...) men børnene kan fortælle om, hvordan det føles at være i den familie.« (lærer).

» Jeg spørger forældrene, om de har snakket med børnene om »det«. Vi kan tale om at vedkommende er træt fordi sådan og sådan. Men at gå dybt ind i det er svært. Jeg har brug for mere psykolog assistance, hvis jeg skal gå tættere på i mit arbejde.« (pædagog).

»Jeg er blevet mere modig i forhold til børnene og forældrene. Jeg tør godt spørge, hvis der er en god kontakt. Der er sket en ændring.« (psykolog).

»Jeg informerer børnene om, hvad der sker. Jeg har ikke altid tid til at tage hensyn til forældrene. Som for eksempel da en mor blev indlagt på psykiatrisk hospital. Da var jeg nød til at fortælle barnet om, hvad der foregik, og hvad baggrunden var. Jeg tør at være tydelig, fordi jeg ved, hvad det er jeg taler om.« (deltager).

Kommunikation

Kommunikation blev udvalgt som tema til dette evalueringsseminar, fordi det er et område, som mange af deltagerne giver udtryk for er vanskeligt.

Evalueringsdrøftelsen materialiserede sig i to overordnede temaer. Det ene er anvendelsen af tolk og det andet tema handlede mere generelt om kommunikation med traumatiserede familier og især forældrene i disse.

Formålet har været, at projektet skal styrke deltageres forudsætninger for og evner til at kommunikere med traumatiserede (tosprogede) børn/familier.

Drøftelserne på evalueringsseminaret afslørede, at deltagerne føler sig bedre rustet til at kommunikere, primært indirekte, fordi der er sket en betydelig styrkelse af den faglige sikkerhed i forhold til traumer. Men også ved gennemgang af og vejledning i konkrete og aktuelle cases i supervisionsgrupperne. Særligt har det sidste haft stor betydning.

Anvendelse af tolk

Mange gav udtryk for, at kommunikation via tolk i sig selv er meget vanskeligt at håndtere til perfektion. Der blev samtidig efterlyst redskaber til optimal brug og udvælgelse af tolk.

»Det er svært at kommunikere, det er svært at sætte ord på - især fordi der er tolk med ved samtalerne. Man kan ikke kommunikere direkte med tolken. Jeg kunne godt tænke mig nogle flere redskaber, der kan være med til at sikre en god kommunikation. Man kunne lave nogle små rollespil, som træner os i at bruge tolk - der anskueliggør og viser mig, hvordan jeg skal arbejde.« (pædagog).

»Jeg synes, det er utroligt svært at skabe tillid og tale gennem tolk. Det kunne jeg godt tænke mig at lære.« (tandlæge).

Der blev givet udtryk for, at ikke alle tolke er lige kvalificerede, og at det er vanskeligt på forhånd at vide, om tolken er tilstrækkelig kvalificeret.

»Det er svært at bruge tolk. Jeg selv er blevet mere styrende i forhold til det. Jeg arrangerer, hvordan vi skal sidde i forhold til hinanden under samtalen. Folk bliver ikke sure. Og generelt kan man sige, at tolkene er forskellige. Nogle er simpelthen bedre end andre.« (sundhedsplejerske).

»Hvis jeg kommer i tvivl om, hvad en tolk har sagt eller oversat, spørger jeg altid, hvordan og hvad de har oversat.« (deltager).

»Kvaliteten af tolkene er meget svingende. Jeg kunne godt tænke mig større bevågenhed.« (sundhedsplejerske).

»Jeg har prøvet at have en helt gal tolk med. Nu spørger jeg altid bagefter, om det var OK.« (psykolog).

Der var forskellige faglige opfattelser af, om tolken er et frivilligt tilbud.

»Nogle klienter bliver meget stødte, når vi insisterer på at have tolk med til en samtale.« (deltager).

»Kommunikation er noget, man skal være meget opmærksom på. Man skal passe på med at vælge tolken fra, for arbejdet bliver derefter. Jeg søger også en del informationer i kropssproget.« (deltager).

»Der kan være nogle kulturelle spændinger i forskellige grupper, der gør, at nogle afviser tolk. Det er svært at gennemskue.« (deltager).

»(...) jeg respekterer afslag på tolk.« (deltager).

Der var blandt deltagerne på evalueringsseminaret også forskellige opfattelser af, hvilken rolle tolken skal tildeles i den professionelle relation.

»Jeg oplever, at for traumatiserede personer er den faste tolk ofte en tryghedsskabende person, fordi vedkommende kender alle problemer i familien hele vejen rundt. Det er en medvirkende faktor i forhold til at skabe tryghed til mig.« (deltager).

»Men det er svært på den måde, du anviser, at holde tolken i en neutral rolle som ren oversættelsesmaskine.« (deltager).

»Men er tolkene altid oversættelsesmaskiner?« (deltager).

Generel kommunikation med traumatiserede familier (forældre)

Mange deltagere på seminaret gav udtryk for, at de særligt i supervisionsforløbet har fået større indsigt i forskellige måder at kommunikere med traumatiserede familier på.

»I supervisionen har jeg fået mange input til min kommunikation - eksempler på, hvad jeg kan gøre anderledes.« (pædagog).

»Jeg skal ikke diskutere med folk. Derfor er min strategi envejskommunikation. De fortæller først. Bagefter er det min tur. Jeg øver mig i overføring og modoverføring.« (socialrådgiver).

»Grundlaget for mig for at få en god kommunikation, det er tilliden. Hvis man kan »menneskeliggøre« sig selv som én, man godt kan have tillid til, så kommer kommunikationen.« (leder, pædagog).

Der blev ikke lagt skjul på, at det fortsat kan være vanskeligt at kommunikere med traumatiserede familier, men der blev også delt mange forslag og personlige erfaringer, som de følgende citater vidner om.

»Hvis man kommunikerer med denne målgruppe, skal man blive så enkel og præcis som mulig. Alle de systemer, vi har, kan forvirre selv etniske danskere uden traumer. Vi må ind til sagen – hvad er budskabet.« (lærer).

»Med de familier skal jeg være mere tydelig i, hvad slags psykolog jeg er, og hvad jeg kan bruges til.« (psykolog).

»De her familier har rigtig meget brug for plads, så kommunikationen går på, at jeg skal lære at holde min mund.« (lærer).

»Jeg har lavet et maleprojekt med en gruppe unge med én, der hedder Kis Henriksen. Det har

virkelig været en god ting. Efter nogle gange blev der tryghed i gruppen, og de fortalte mig og hinanden om billederne. Det er en anden måde at kommunikere på. Det er forløsende.» (lærer ungdomsskole).

»Har nogle en opskrift på hvordan man underviser forældrene i den danske folkeskoles opbygning, så hører jeg gerne nærmere.« (lærer).

»Jeg tror, det kunne være en forbedring at lave en forældreskole – det kunne man være opmærksom på, på kommunebasis.« (lærer).

Forankring

Forankring er udvalgt som et tema for drøftelserne på seminaret, primært fordi forankring af den nye viden – forstået som spredning af viden i hjemorganisationen – er vurderet som særlig væsentligt i forhold til den overordnede evaluering. Projektet skal, som tidligere beskrevet, styrke og udvikle den enkelte deltagers evne til at fungere som konsulent med henblik på hjemmeorganisation m.fl.

Drøftelserne på seminaret var meget konstruktive, og det blev tydeligt, at mange forhold spiller ind, når viden af denne type skal forankres i hjemorganisationen. Det er klart, at opgaven er forskellig, hvis man eksempelvis er 5 ud af 10 på en arbejdsplads/afdeling, der deltager i forløbet i forhold til at være den eneste deltager ud af en organisation med 70 medarbejdere. På tilsvarende vis er kulturen og traditionen for vidensdeling forskellig i forskellige organisationer. Endelig er der de personlige og faglige forudsætninger, som kræves for at kunne varetage denne type konsulentrolle. Men en helt central pointe er i det nedenstående opsummeret i et citat fra en deltager på seminaret.

»Det har meget været en personlig proces at gennemgå forløbet. Det kan være svært at formidle videre. Derfor er der brug for nogle flere uddannelsesforløb til mine kolleger, så vi har samme udgangspunkt i arbejdet.« (sundhedsplejerske).

Dette er som sagt en central pointe, som blev delt af mange deltagere.

Den øvrige drøftelse om forankring drejede sig i store træk om eksempler på forankring og eksempler på barrierer for succesfuld forankring. I det følgende gengives en række citater, som illustrerer drøftelsen.

Eksempler på forankring

»Jeg tror, at forandringerne på min skole skal komme fra mig. Jeg har oplevet, at ledelsen ikke helt har forstået, hvad det er, jeg fået undervisning i. Derfor har det været godt, at ledelsen har fået undervisning også. Jeg beholder min viden meget i mit eget team.« (lærer).

»Vi har været 4-5 stykker af sted fra sundhedsplejen, det svarer til en fjerdedel, og vi er godt

hjulpet. Vi er blevet bedre til at supervisere hinanden. Vi plejer at videregive kursuserfaringer via fællesmøder. Og med de gode erfaringer, vi har gjort i forløbet, kan det slet ikke undgå at gøre kollegerne nysgerrige.» (sundhedsplejerske).

»Vi har været to af sted fra vores arbejdsplads, og vi har taget traumer op som et tema på vores personalemøde. Reaktionen har været: »Hvornår kan vi komme på det kursus?« Nu bliver vi brugt som konsulenter ved forældresamtaler og spurgt i det daglige arbejde, hvis en kollega kommer i tvivl om, hvad der er i gang i en to-sproget familie.» (deltager).

»Vi har talt om at koge kurset ned og aflevere det i vores afdeling på en personaledag. Men vores kolleger kommer også og spørger. Vi har været meget optaget af det, og det har været smittende.» (socialrådgiver).

»Jeg har lovet at holde et oplæg for mine kolleger en dag. Jeg synes mine kolleger viser åbenhed.» (psykolog).

»Jeg har fortalt om kurset, og det har betydet, at kolleger kommer til mig.»(tandlæge).

»Jeg gik rundt med dårlig samvittighed over ikke at formidle til mine kolleger. Så sker der det, at der opstår et akut behov - en dybt traumatiseret pige. Jeg holdt et oplæg på fem kvarter og fik virkelig god respons. Men jeg blev egentlig overrasket over, hvor lidt mine kolleger vidste.» (lærer).

»Den største forandring er den forandring, der er sket med mig selv. Jeg er vokset, og det kan jeg viderebringe i mit arbejde og i min praksis.» (pædagog).

Eksempler på barrierer for forankring

»Jeg synes, det vil være meget relevant, at der kom flere af sted fra vores arbejdsplads. Jeg vil holde et oplæg for mine kolleger. Jeg står alene med min viden og kan ikke forvente at få supervision af mine kolleger.» (pædagog).

»Den teoretiske del af kurset kan jeg dele med mine kolleger. Men jeg kan ikke dele de oplevelser, kurset har givet. Derfor vil jeg ønske for mine kolleger, at de også kan komme på kurset. Jeg vil meget gerne fortsætte med supervisionen.» (deltager).

»Der er så mange nicher på den specialscole, hvor jeg arbejder, at der mange andre steder, man også kan fordybe sig i, derfor er det svært at fange folks opmærksomhed.» (lærer).

»Jeg er den eneste, der har været af sted. Jeg skylder mine kolleger at formidle min viden videre, men jeg ved ikke hvordan. Måske mangler vi noget mere viden om, hvordan vi formidler og hvordan vi superviserer kollegerne. Jeg har brug for mere viden, hvis jeg skal hjælpe mine kolleger.» (deltager).

»Jeg ved slet ikke, hvor jeg skal starte, jeg tror slet ikke de ved, jeg har været af sted, eller hvad

CETT er.« (fysioterapeut).

»Jeg har brug for mere i forhold til rollen som supervisor og konsulent. Hvordan bliver jeg en god konsulent for mine kolleger.« (deltager).

»Jeg tror, det vil være godt at lave en ordentlig kontrakt med sin ledelse om rammer og roller forud for kurset.« (lærer).

8. Konklusion

Uddannelsesforløbet »Børn på tværs af grænser« viser sig at være en succes. Deltagerne føler sig væsentligt bedre rustet til at arbejde med børn fra traumatiserede familier. Forløbet har ført til ændringer i den faglige tilgang og praksis. Viden om traumer m.v. er blevet en del af den faglige bagage for deltagerne.

Selve modellen for opbygningen, længden af forløbet og den tværfaglige tilgang har vist sig som særdeles effektiv.

Det har uden tvivl også haft stor betydning, at underviserne og de to supervisere lever op til en høj faglig standard.

Uddannelsesforløbet kan styrkes ved at:

- Tilbyde fortløbende tværfaglig supervision i det omfang, deltagerne ønsker det
- Tilbyde tillægsforløb i hvordan deltagerne formidler deres viden på arbejdspladsen
- Undervise i samarbejde med tolk

Som nævnt nogle gange skal en vurdering af projektets effekt, forstået som kursisternes udbytte set i forhold til formålet, omfatte 7 udvalgte temaer. I det følgende opsummeres delkonklusioner for disse:

Traumatologi

Projektet skal præsentere deltagerne for grundlæggende viden om traumer og traumers følgevirkninger. Projektet skal også præsentere deltagerne for væsentlige psykologiske mekanismer i den professionelle relation til traumatiserede familier.

Deltagerne er alle blevet undervist i grundlæggende viden om traumer og traumers følgevirkninger samt psykologiske mekanismer i den professionelle relation til traumatiseredes familier. Udbyttet af denne undervisning har helt entydigt været meget høj. Der har eksisteret et meget stort behov for efteruddannelse på dette felt, og deltagerne vurderer nu nærmest enstemmigt, at deres viden er tilstrækkelig i forhold til deres behov.

Opmærksomhed

Projektet skal styrke deltagernes forudsætninger for og evner til at udvise kvalificeret opmærksomhed i.f.t. problemer, der vedrører krigs- og torturtraumer hos børn, familier og klienter.

Den faglige og relevante opmærksomhed i forhold til traumer er mærkbart forøget hos deltagerne i uddannelsesforløbet. For som en af deltagerne på evalueringsseminaret sagde, så er det en viden, der forpligter.

Faglighed

Projektet skal styrke deltageres faglige fodfæste i forhold til traumatiserede (tosprogede) familier, så deltagerne føler sig bedre rustet fagligt og personligt.

Fra at være ret usikre på faglige og personlige forudsætninger for at arbejde med børn fra traumatiserede familier føler deltagerne sig nu fagligt langt bedre klædt på til opgaven. En væsentlig forklaring på dette forhold har været det efterfølgende supervisionsforløb, hvor tvivl er kommet til udtryk, og konkret vejledning har fundet sted. Det har haft stor betydning for den faglige og personlige sikkerhed, at der har eksisteret et forum, hvor praksis er blevet drøftet af fagpersoner med forskellige synsvinkler under faglig vejledning.

Kommunikation

Projektet skal styrke deltageres forudsætninger for og evner til at kommunikere med traumatiserede (tosprogede) børn/familier.

Deltagerne føler sig alle væsentligt bedre rustet til at kommunikere med børn og forældre fra traumatiserede familier. Der eksisterer heller ikke de samme forbehold for at tale med traumatiserede mennesker. Selve kommunikationen er stadig svær for mange af deltagerne. Også i forhold til dette tema har supervisionsforløbet vist sig at være betydningsfuldt.

Det forekommer, at deltagerne kunne have profiteret af yderligere undervisning i brug af tolk. For mange deltagere vanskeliggør brugen af tolk kommunikationen i væsentlig grad.

Metode

Projektet skal styrke og udvikle den enkelte deltagers egne faglige og personlige redskaber i forhold til traumatiserede (tosprogede) børn og unge.

Deltagerne er blevet meget sikre på deres faglige og personlige redskaber i forhold til traumatiserede børn og unge. Før uddannelsesforløbets start var mange deltagere usikre på, om deres faglige redskaber var tilstrækkelige. Efter uddannelsesforløbets afslutning er denne usikkerhed elimineret. På samme vis er deltagerne generelt betragtet væsentligt mere sikre på, at deres personlige redskaber er tilstrækkelige.

Forankring

Projektet skal styrke og udvikle den enkelte deltagers evne til at fungere som konsulent med henblik på hjemmeorganisation med flere.

Der er stor variation blandt deltageres erfaringer, når det kommer til, hvordan denne rolle er blevet udlevet. Effekten har naturligt nok været størst i de organisationer, der har haft mange deltagere i uddannelsesforløbet og mindst eller ikke tilstedeværende i de tilfælde, hvor det forholdt sig omvendt. Denne evaluering har ikke undersøgt de indirekte påvirkninger, som ændret praksis kunne afstedkomme i organisationerne.

Endvidere har flere deltagere givet udtryk for, at uddannelsesforløbet har været en personlig og faglig proces og således mere end faktisk viden, og det er svært at videregive til sine kolleger. Nogle af deltagerne har således efterlyst mere undervisning og flere redskaber i forhold til konsulentrollen og videreformidling af ny viden med henblik på ændring af praksis. Men alle efterlyser tilsvarende uddannelsesforløb til deres kolleger og samarbejdspartnere, fordi det netop har været en proces.

Samarbejde

Projektet skal styrke deltagerens kendskab til og muligheder for tværfagligt samarbejde.

Dette aspekt er måske uddannelsesforløbets mest succesfulde. Den tværfaglige og tværsektorielle sammensætning af deltagerne i undervisningsmodulerne og måske særligt i supervisionsforløbene har været en ubetinget succes, som langt overstiger forventningerne. Det hænger måske sammen med det forhold, at alle faggrupper nogenlunde havde det samme videnskæssige udgangspunkt. For deltagerne har det under et været berigende og lærerigt at få et konkret indblik i andre faglige tilgange. Det har også været meget lærerigt for deltagerne at få indblik i andre dele af Vejle Kommune end den, de selv kommer fra, og dermed bedre forudsætninger for at forstå hinandens udgangspunkt og rammer for arbejdet.

Supervisionsforløbet har haft størst betydning for den proces.

CETT Vejle Amt
juni 2004

Bilag 1

SPØRGESKEMA	
1. Navn _____	2. Arbejdsplads _____
3. Køn ☐	☐ Mand
Kvinde	
4. Alder _____	
5. Antal år på nuværende arbejdsplads?	6. Antal år i nuværende stilling/funktion?
☐ 0 - 2 år	☐ 0 - 2 år
☐ 3 - 5 år	☐ 3 - 5 år
☐ 6 - 10 år	☐ 6 - 10 år
☐ Mere end 10 år	☐ Mere end 10 år
7. Hvordan vurderer du din viden om krigs- og torturtraumer?	8. Hvordan vurderer du din viden om psykologiske processer i relation til traumatiserede børn og familier?
☐ Meget tilfredsstillende	☐ Meget tilfredsstillende
☐ Tilfredsstillende	☐ Tilfredsstillende
☐ Utilfredsstillende	☐ Utilfredsstillende
☐ Meget utilfredsstillende	☐ Meget utilfredsstillende
9. Føler du, at du har tilstrækkelige faglige forudsætninger til at arbejde med børn fra traumatiserede familier?	10. Føler du, at du har tilstrækkelige personlige forudsætninger til at arbejde med børn fra traumatiserede familier?
☐ Ja, i høj grad	☐ Ja, i høj grad
☐ Ja, i nogen grad	☐ Ja, i nogen grad
☐ Nej, kun i mindre grad	☐ Nej, kun i mindre grad
☐ Nej, slet ikke	☐ Nej, slet ikke

11. Har du i dit arbejde mødt børn fra traumatiserede flygtninge familier?

Ja, gå til spørgsmål 12

Nej, gå til spørgsmål 14

Ved ikke, gå til spørgsmål 14

12. I det følgende er oplyst en række udsagn omkring dit møde med børn fra traumatiserede familier. Ud for hvert udsagn bedes du angive, hvor rigtigt hvert enkelt udsagn er i forhold til dine oplevelser med børn fra traumatiserede familier.

	<i>Ja, i høj grad</i>	<i>Ja, i nogen grad</i>	<i>Nej, kun i mindre grad</i>	<i>Nej, slet ikke</i>	<i>Ikke relevant</i>
Mine faglige basisredskaber er tilstrækkelige	☐	☐	☐	☐	☐
Mine konkrete faglige redskaber er tilstrækkelige	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg har ikke svært ved at kommunikere med barnet og dets familie	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg kan tale med mine kolleger om mine oplevelser	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg ved hvor jeg kan finde støtte og vejledning	☐	☐	☐	☐	☐

13. Prøv at beskrive en typisk situation, hvor du kommer til kort i mødet med et traumatiseret barn eller en traumatiseret familie (hvis du gør).

---

14. Hvis du har uddybende bemærkninger eller kommentarer, så skriv dem venligst her.

Bilag 2

Tallet i parentes angiver faktiske antal besvarelser.

Hvordan vurderer du din viden om krigs- og torturtraumer?	Før	Efter
Meget tilfredsstillende	5 % (2)	25 % (9)
Tilfredsstillende	10 % (4)	75 % (27)
Utilfredsstillende	79 % (31)	-
Meget utilfredsstillende	5 % (2)	-
Hvordan vurderer du din viden om psykologiske processer i relation til traumatiserede børn og familier?		
Meget tilfredsstillende	5 % (2)	17 % (6)
Tilfredsstillende	8 % (3)	80 % (29)
Utilfredsstillende	79 % (31)	3 % (1)
Meget utilfredsstillende	8 % (3)	-
Føler du, at du har tilstrækkelige <i>faglige</i> forudsætninger til at arbejde med børn fra traumatiserede familier?		
Ja, i høj grad	5 % (2)	22 % (8)
Ja, i nogen grad	41 % (16)	78 % (28)
Nej, kun i mindre grad	49 % (19)	-
Nej, slet ikke	5 % (2)	-
Føler du, at du har tilstrækkelige <i>personlige</i> forudsætninger til at arbejde med børn fra traumatiserede familier?		
Ja, i høj grad	13 % (5)	31 % (11)
Ja, i nogen grad	72 % (28)	67 % (24)
Nej, kun i mindre grad	15 % (6)	3 % (1)
Nej, slet ikke		
Har du i dit arbejde mødt børn fra traumatiserede flygtninge familier?		
Ja	85 %	94 % (34)

	(33)	
Nej	3 % (1)	-
Ved ikke	13 % (5)	6 % (2)
De følgende fem udsagn tæller kun besvarelser fra dem, der har svaret ja til at de i deres arbejde har mødt børn fra traumatiserede familier.		
	Før	Efter
Mine faglige basisredskaber er tilstrækkelige		
Ja, i høj grad	3 % (1)	18 % (6)
Ja, i nogen grad	36 % (12)	79 % (27)
Nej, kun i mindre grad	45 % (15)	3 % (1)
Nej, slet ikke	15 % (5)	-
Mine konkrete faglige redskaber er tilstrækkelige		
Ja, i høj grad	3 % (1)	9 % (3)
Ja, i nogen grad	24 % (8)	82 % (28)
Nej, kun i mindre grad	61 % (20)	9 % (3)
Nej, slet ikke	12 % (4)	-
Jeg har ikke svært ved at kommunikere med barnet og dets familie		
Jo, i høj grad	9 % (3)	15 % (5)
Jo, i nogen grad	48 % (16)	29 % (10)
Nej, kun i mindre grad	27 % (9)	26 % (9)
Nej, slet ikke	15 % (5)	29 % (10)
Jeg kan tale med mine kolleger om mine oplevelser	Før	Efter
Ja, i høj grad	61 % (20)	59 % (20)
Ja, i nogen grad	39 % (13)	26 % (9)
Nej, kun i mindre grad	-	15 % (5)
Nej, slet ikke	-	-
Jeg ved hvor jeg kan finde støtte og vejledning		
Ja, i høj grad	30 % (10)	53 % (18)
Ja, i nogen grad	52 % (17)	38 % (13)
Nej, kun i mindre grad	15 % (5)	9 % (3)
Nej, slet ikke	3 % (1)	-

	(33)	
Nej	3 % (1)	-
Ved ikke	13 % (5)	6 % (2)
De følgende fem udsagn tæller kun besvarelser fra dem, der har svaret ja til at de i deres arbejde har mødt børn fra traumatiserede familier.		
	Før	Efter
Mine faglige basisredskaber er tilstrækkelige		
Ja, i høj grad	3 % (1)	18 % (6)
Ja, i nogen grad	36 % (12)	79 % (27)
Nej, kun i mindre grad	45 % (15)	3 % (1)
Nej, slet ikke	15 % (5)	-
Mine konkrete faglige redskaber er tilstrækkelige		
Ja, i høj grad	3 % (1)	9 % (3)
Ja, i nogen grad	24 % (8)	82 % (28)
Nej, kun i mindre grad	61 % (20)	9 % (3)
Nej, slet ikke	12 % (4)	-
Jeg har ikke svært ved at kommunikere med barnet og dets familie		
Jo, i høj grad	9 % (3)	15 % (5)
Jo, i nogen grad	48 % (16)	29 % (10)
Nej, kun i mindre grad	27 % (9)	26 % (9)
Nej, slet ikke	15 % (5)	29 % (10)
Jeg kan tale med mine kolleger om mine oplevelser		
Ja, i høj grad	61 % (20)	59 % (20)
Ja, i nogen grad	39 % (13)	26 % (9)
Nej, kun i mindre grad	-	15 % (5)
Nej, slet ikke	-	-
Jeg ved hvor jeg kan finde støtte og vejledning		
Ja, i høj grad	30 % (10)	53 % (18)
Ja, i nogen grad	52 % (17)	38 % (13)
Nej, kun i mindre grad	15 % (5)	9 % (3)
Nej, slet ikke	3 % (1)	-

Vejle Kommune

